

INSTITUTUL DE ISTORIE ȘI FILOZOFIE AL ACADEMIEI R. P. R. (1947-1951)

Gabriel Catalan

În anul 1947 a avut loc ultima aniversare liberă a Institutului de Istorie universală "Nicolae Iorga" – denumire adoptată în 1941, după înfrângerea rebeliunii legionare, în cinstea fondatorului, la inițiativa lui Gheorghe Brătianu¹.

În același an, la 1 octombrie, institutul era decapitat: directorul acestuia, eminentul savant Gheorghe Brătianu avea să fie îndepărtat atât de la conducerea prestigioasei instituții de cercetare istorică, cât și de la catedra de istorie universală a Facultății de Litere din cadrul Universității București². În locul lui Brătianu (care, după epurare, va cunoaște regimul supravegherii și domiciliul obligatoriu) ministrul adjunct al educației, Miron Nicolescu, îl va delega "cu toate drepturile care decurg din această calitate, afară de cel al salarizării" pe Andrei Oțetea³.

După "restructurarea" cercetării istorice din România (devenită între timp populară) prin care se crea unicul "Institut de Istorie al R.P.R."⁴ și "reorganizarea" Academiei⁵ (devenită tot a R.P.R.) s-a decis și unificarea conducerii în același scop/spirit al hipercentralismului: la 16 septembrie 1948 este instalat noul director al institutului – Petre Constantinescu-Iași – profesor universitar (din 1944 la Universitatea București, Facultatea de Litere) și președinte al secției de științe istorice, filozofice și economico-juridice a Academiei R.P.R.⁶.

Dar care era colectivul condus de P. Constantinescu-Iași ? Răspunsul l-am aflat răsfoind statele de plată existente în Arhiva Institutului de Istorie "Nicolae Iorga".

O primă situație, evident parțială, datează din decembrie 1948⁷. Existau atunci patru secții, conduse de: Letiția Lăzărescu-Ionescu (istoria României), Emil Condurachi (istoria popoarelor slave și a Bizanțului), Constantin Balmuș (istoria veche) și Andrei Oțetea (istoria medievală, modernă și contemporană). Toate aceste persoane, împreună cu directorul adjunct administrativ⁸ și cu Mihail Ralea – directorul secției filozofice⁹,

au condus, alături de director, institutul pînă în 1952, iar unele dintre ele chiar mult timp după acest an.

Rămîne de lămurit extrordinara putere de influență și decizie deținută de Mihail Roller, devenit academician¹⁰ aproape concomitent cu Constantin Daicoviciu, Emil Condurachi, Andrei Oțetea și David Prodan. Roller nu apare în acești ani încadrat la Institutul de Istorie, dar totuși dirija întreaga istoriografie românească. Oare funcțiile sale pe linie de partid (membru al aparatului de propagandă al C.C. al P.C.R.) să fie singurele explicații ale dominației sale pe tărîm istoric ? Dar și P. Constantinescu-Iași avusese și va avea încă multe și importante funcții de partid și de stat¹¹, ca să nu mai vorbim de funcția academică și de cea de director al institutului.

Din ianuarie 1949 datele se înmulțesc, situațiile salariaților fiind din ce în ce mai clare. Astfel, pe lîngă cei amintiți, mai existau cinci subdirectori de secție¹², șase consilieri științifici (categorie în care erau încadrați cei mai renumiți istorici "burghezi" neeliminați încă)¹³, cinci șefi de lucrări¹⁴, zece asistenți¹⁵, șapte bibliotecari¹⁶ plus șase funcționari administrativi (secretari, stenodactilografi, traducători, arhiviști, administratori) și șapte angajați-personal de întreținere.

De remarcat că numărul personalului științific angajat a crescut constant de la cca. 30-32 în ianuarie 1949 la cca. 90-94 în iulie 1951¹⁷. Un aport semnificativ l-a avut Muzeul Național de Antichități, condus de Ion Nestor, instituție separată pînă atunci (1951)¹⁸. Din 1951 structura institutului este modificată. În noua configurație existau tot cinci secții, dar denumirile și conducerile erau diferite puțin: 1. secția istorie veche și Muzeul Național de Antichități (director C. Balmuș; director adjunct E. Condurachi; director sector Gh. Ștefan); 2. secția istorie medie (director Letiția Lăzărescu; director adjunct Barbu Cîmpina)¹⁹; 3. secția istorie modernă și contemporană (director Vasile Maciu²⁰; director A. Oțetea); 4. Secția relații româno-ruse (director adjunct Valeria Costăchel)²¹; 5. secția filozofie (director M. Rallea; director adjunct Constantin Ionescu-Gulian)²². În schimb, filiala de la Iași (de dimensiunea unei secții) a avut în tot acest timp un personal științific de 8-9 oameni²³.

În această perioadă lucrau în institut un mare număr de tineri cercetători asistenți care se vor afirma puternic în deceniile ulterioare: Sebastian Morintz, Eugen Comșa, Dan și Paul Cernovodeanu, Petre Năsturel, Nicolae Stoicescu, Octavian Iliescu, Dan Berindei, Cornelia Bodea, Ilie Corfus, Radu Manolescu (preparator)²⁴.

Se cuvine, de asemenea, să fie amintiți, printre cei consacrați, încadrați în categoria “consilieri științifici”, filosoful Mircea Florian și istoricul Mihai Berza²⁵. Cîțiva dintre consacrați fuseseră arestați și închiși în 1950 deoarece ocupaseră funcții importante în guvernele și partidele “burghezo-moșierești”. Printre ei se numărau Victor Papacostea și Constantin C. Giurescu²⁶. Un alt val de represiuni se va abate asupra institutului în 1952, cînd, în contextul înfrîngerii grupului “deviaționist” Pauker-Luca, au fost eliminați, sub diverse pretexte ideologice, mai mulți membri ai institutului, dintre care amintesc pe A. Oțetea, M. Berza, D. Berindei, D. Cernovodeanu, P. Cernovodeanu, P. Năsturel, Alexandru Marcu, Șerban Papacostea (ultimii doi veniți de foarte puțin timp în institut)²⁷. Acest moment, ca și întreaga istorie a institutului, ar putea fi mult mai ușor de analizat dacă membrii de atunci ai Institutului aflați încă în viață ar face efortul de memorie necesar reconstituirii acelor evenimente (chiar și numai din punct de vedere personal, strict subiectiv)²⁸.

Fără recuperarea istoriei orale, în condițiile îngreunării sau chiar interzicerii accesului la arhive (unde se găsesc documentele consistente) trebuie să ne mulțumim cu aceste frînturi de informații pe care, cu mare greutate, le putem aduna de prin diverse dosare de acte administrative.

¹ Vezi broșura Institutului de Istorie Universală “Nicolae Iorga” la zece ani de la întemeiere – 1 IV 1947.

² Monitorul Oficial, nr. 239, 16 X 1947.

³ Decizia nr. 272765 din 22 X 1947 în M.O. (Partea IB), nr. 246, 2X 1947.

⁴ Decretul nr. 148 pentru organizarea și funcționarea “Institutului de Istorie al Republicii Populare Române” în M.O. (Partea IA), nr. 1612, 15 VII 1948.

⁵ Statutul de organizare și funcționare a Academiei R.P.R., 1948; Decrete prezidiale pentru numirea membrilor titulari activi și a Prezidiului Academiei R.P.R. în M.O. (Partea IB), nr. 186, 13 VIII 1948.

⁶ P. Constantinescu-Iași fusese suspendat la 1 I 1935 și exclus la 6 II 1937 din învățămîntul superior, iar catedra de istoria artei de la Facultatea de Teologie din Chișinău, al cărei titular fusese P. Constantinescu-Iași, fusese comprimată în 1939. Pe baza decretului de amnistie nr. 1622/24 VIII 1944, Constantinescu-Iași a fost reintegrat, la cerere, prin decret regal contrasemnat de Ștefan Voitec – ministrul educației naționale – la catedra de istoria artelor din Facultatea de Litere și Filozofie a Universității București – vezi M. O. nr. 282, 5 XII 1944; Despre evenimentul din 16 IX 1948 vezi Solemnitatea instalării profesorului Petre Constantinescu-Iași ca director al Institutului de Istorie Națională în “Scînteia”, nr. 1226/17 IX 1948 (vineri), p. 5.

⁷ V. Arhiva Institutului de Istorie "N. Iorga", fond Institutul de Istorie și Filozofie al Academiei R.P.R., dosar State de plată (dec. 1948 – iul. 1951).

⁸ Marin Bădescu (ian. 1949), Alexandru Marinas (dec. 1950), Anghel Culicov (ian. 1951).

⁹ Arh. Inst. Ist. "N. Iorga", fond. Inst. De Ist. Și Filoz. Al Acad. R.P.R., dosar State de plată (dec. 1948 – iul. 1951), statul din mai 1949.

¹⁰ Roller a fost ales membru titular activ la 1 XI 1948 odată cu M. Ralea și C. Balmuș, în timp ce Oțetea, Daicoviciu, Condurachi și Prodan erau aleși pe 2 XI 1948 membri corespondenți – v. Dorina N. Rusu, Istoria Academiei Române în date (1866-1996), Buc., Ed. Academiei, 1997.

¹¹ El a fost ministru al informațiilor în guvernul Groza (1945-1946), vicepreședinte al Camerei Deputaților (1946-1948), vicepreședinte al Marii Adunări Naționale (1948-1953), ministru al cultelor (1953-1957), membru al Prezidiului Marii Adunări Naționale (1957-1962), membru în Consiliu de Stat (1964-1966). Concomitent ocupa înainte funcții științifice: membru titular activ al Academiei R.P.R. din 1948, președinte al secției de științe istorice a Academiei (1948-1960), vicepreședinte al Academiei (1948-1955), șeful catedrei de Istoria României de la Facultatea de Istorie a Univ. Buc. (1948-1962).

¹² Constantin Grecescu, Virginia Sacerdoțeanu, Dumitru Berciu, Vasile Mihordea, Marin Bădescu (? – concomitent semna statele în calitate de director adjunct administrativ).

¹³ Radu Vulpe, Dionisie M. Pippidi, P. P. Panaintescu, C. C. Giurescu, Victor Papacostea, Gh. Zane.

¹⁴ Ion Ionașcu, Avram Teodor, Marina Vlasiu (Lupaș), Rodica Ciocan, Mihail Guboglu și/sau Tatiana Golim.

¹⁵ Nestor Camariano, Gh. Ionescu, Dan Berindei, Margareta Dolinescu, Petre Năsturel, Paul Cernovodeanu, Lia Lehr, Vladimir Diculescu, Adelina Piatcovski, Ion Matei.

¹⁶ Valeria Costachel (director de bibliotecă), Eleonora Alexiu, Maria Roșca, Vera Merencu, Claudia Mihailescu (toate patru ocupau posturi de bibliotecar-șef), Crizantema Alecu și Teodora Soreanu (amîndouă pe cîte un post de bibliotecar).

¹⁷ Vezi anexele.

¹⁸ V. Arh. Inst. Ist. "N. Iorga", Fond Inst. Ist și Filoz. Acad. R.P.R., dosar State de plată (dec. 1948 – iul. 1951), statul Muzeul Național de Antichități – aprilie 1950; cf. Anexele M.N.A. avea cca. 30 de angajați.

¹⁹ Consilier științific în statul de plată din dec. 1950.

²⁰ Referent științific în statul de plată din dec. 1950; înregistrat prima oară în oct. 1949.

²¹ Se pare că directorul secției relații româno-ruse era chiar directorul institutului, P. Constantinescu-Iași, deși la 1 XI 1950, cînd are loc restructurarea institutului, secția era condusă practic de Alexandru Severin (fost preot basarabean) și Tatiana Golim, fiind mai mult filologica.

²² M. Ralea apare ca director al secției încă din mai 1949, în timp ce C. Ionescu-Gulian este trecut întîia oară în statele de plată în oct. 1949.

²³ Vezi anexele.

²⁴ V. Statul de plată din iulie 1951 în anexe. Unii dintre ei (frații Cernovodeanu, P. Năsturel, D. Berindei, Ilie Corfus ș.a.) vor fi eliminați din institut în 1952 sub diverse pretexte proletcultiste (apartenența la "clasele exploatare" era cel mai des invocat).

²⁵ Ambii sînt menționați pentru prima dată în statul de plată din mai 1949: M. Berza – șef de sector, iar M. Florian – consilier științific I – vezi Arh. Inst. Ist. "N. Iorga", Fond Inst. Ist și Filoz. al Acad. R.P.R., dosar State de plată (dec. 1948 – iul. 1951).

²⁶ V. Cinci ani și două luni în penitenciarul din Sighet. (7 mai 1950 – 5 iulie 1955). Introducere de Dinu C. Giurescu, ediție îngrijită, anexe și indice de Lia Ioana Ciplea, Buc., Ed. Fundației Culturale Române, 1994.

²⁷ Aceeași soartă au avut Gh. Zane, Ilie Corfus, Nicolae Bănescu, Ovidiu Papadima ș.a. (cca. 30 de consilieri, colaboratori, cercetători între iun. – oct. 1952).

²⁸ Deja, cîțiva dintre ei au făcut lucrul acesta la sesiunea științifică din 16-17 IX 1997 dedicată aniversării a 60 de ani de la înființarea Institutului de Istorie "N. Iorga", prezentînd informații bogate și interesante atît în cadrul comunicărilor scrise (Paul Cernovodeanu, *Organizarea și activitatea Institutului de Istorie în anii 1948-1952*), cît și prin discuțiile și amintirile de față oral (Petre Năsturel și Șerban Papacostea).

ANEXE

Anexa 1

Stat de plată – dec. 1948

Secția de istorie a României: Litiția Lăzărescu-Ionescu; Margareta Dolinescu.

Secția de istorie a popoarelor slave și a Bizanțului: Emil Condurachi, Rodica Ciocan, Dan Berindei, Petre Năsturel.

Secția de istorie veche: Constantin Balmuș, Dionisie M. Pippidi.

Secția de istorie modernă și contemporană: Andrei Oțetea și Olga Husceac.

Anexa 2

Stat de plată – ian 1949

1. Litiția Lăzărescu – director de secție
2. Emil Condurachi – director de secție
3. Constantin Balmuș – director de secție
4. Andrei Oțetea – director de secție
5. Constantin Grecescu – subdirector de secție
6. Victor Papacostea – consilier științific
7. Petre P. Panaitescu – consilier științific
8. Dionisie M. Pippidi – consilier științific
9. Radu Vulpe – consilier științific
10. Gheorghe Zane – consilier științific
11. Constantin C. Giurescu – consilier științific

12. Virginia Sacerdoțeanu – subdirector de secție
13. Dumitru Berciu – subdirector de secție (consilier științific din februarie)
14. Vasile Mihordea – subdirector de secție
15. Marin Bădescu – subdirector de secție (director administrativ adjunct)
16. Ion Ionașcu – șef de lucrări
17. Avram Todor – șef de lucrări
18. Marina Vlasiu – șef de lucrări
19. Rodica Ciocan – șef de lucrări
20. Mihail Guboglu – șef de lucrări
21. Tatiana Golim – șef de lucrări
22. Nestor Camariano – asistent
23. Gheorghe Ionescu – asistent
24. Dan Berindei – asistent
25. Margareta Dolinescu – asistent
26. Petre Năsturel – asistent
27. Paul Cernovodeanu – asistent
28. Lia Lehr – asistent
29. Vladimir Diculescu – asistent
30. Adelina Piatcovski – asistent
31. Ion Matei – asistent
32. Valeria Costachel – director de bibliotecă
33. Eleonora Alexiu – bibliotecar șef
34. Maria Roșca – bibliotecar șef
35. Vera Merencu – bibliotecar șef
36. Claudia Mihailescu – bibliotecar șef
37. Crizantema Alecu – bibliotecar
38. Teodora Soreanu – bibliotecar
39. Petre Ștefănescu – administrator general
40. Eugenia Chișca – translator interpret șef
41. Eleonora Petrov – prim secretar
42. Georgeta Totoiu – stenodactilograf șef
43. Olga Husceac – administrator adjunct (arhivist din februarie)
44. Lucia Maria Enache – secretar
45. Maria Safta – intendent
46. Frențiu Tudor – telefonist
47. Victor Simion – mecanic (mînuitor cărți – februarie)
48. Constantin Solomon – curier

INSTITUTUL DE ISTORIE ȘI FILOZOFIE AL ACADEMIEI R.P.R. (1947-1951)

- 49. Ștefan Safta – om de serviciu
- 50. Veronica Pop – om de serviciu
- 51. Ana Coman – om de serviciu

Aprobat

Secretar general	Director	Rectificat director
personal		
indescifrabil	M. Bădescu	indescifrabil

Anexa 3

State de plată – filiala (secția) Iași

A. Ianuarie 1949

- 1. Nicolae Corivan (“Fiind conferențiar la Universitatea Iași nu mai are aprobarea cumulului pentru funcția de subdirector la Institutul de Istorie R.P.R.”)
- 2. Ion Radu Mircea – șef de lucrări
- 3. Dimitrie Constantinescu – asistent
- 4. Ion Apostoaie – secretar
- 5. Dumitru Stratan – curier

Aprobat

M. Bădescu

Verificat

Comanescu

B. Martie 1949

- 1. Neculae Bagdasar – director de secție (consilier științific în mai 1949)
- 2. Dan Bădărău – director de secție (consilier științific în mai 1949)
- 3. Nicolae Corivan – șef de sector
- 4. Ion Radu Mircea – șef de sector
- 5. Dimitrie Constantinescu – asistent
- 6. Ion Apostoaie – secretar
- 7. Dumitru Stratan – curier

C. Aprilie 1949 – Personalul științific

- 1. Neculae Bagdasar – director de secție
- 2. Dan Bădărău – director de secție
- 3. Nicolae Corivan – șef de sector

4. Ion Radu Mircea – șef de sector
5. Dumitru Berlescu – șef de lucrări
6. Dimitrie Constantinescu – asistent
7. Dalila Iliescu – asistent

D. Mai 1949 – Personalul științific

1. Neculae Bagdasar – consilier științific
2. Dan Bădărău – consilier științific
3. Nicolae Corivan – consilier științific
4. Ion Radu Mircea – consilier științific
5. Rodica Ciocan – șef de lucrări (se pare că se transferase de la București la Iași – vezi anexa 2)
6. Dumitru Berlescu – asistent
7. Dimitrie Constantinescu – asistent
8. Dașila Iliescu – asistent

E. Ianuarie 1950 – Personalul științific

1. Valerian Popovici – director filială/secție
2. Neculae Bogdasar – consilier științific
3. Dan Bădărău – consilier științific
4. Nicolae Corivan – consilier științific
5. Ion Radu Mircea – consilier științific
6. Rodica Ciocan – șef de lucrări
7. Dumitru Berlescu – asistent
8. Dimitrie Constantinescu – asistent
9. Dalila Iliescu – asistent

F. Iulie 1951 – Personalul științific

IDEM

Anexa 4

Stat de plată – iulie 1951 – Personalul științific

I. Direcția

1. Petre Constantinescu-Iași – director
- II. Secția Istorie Veche și Muzeul Național de Antichități
2. Constantin Balmuș – director de secție
 3. Emil Condurachi – director adjunct de secție
 4. Gheorghe Ștefan – director sector

5. Hortensia Dumitrescu – consilier științific
6. Ion Nestor – consilier științific
7. Radu Vulpe – consilier științific
8. Dumitru Berciu – consilier științific
9. Dorin Popescu – consilier științific
10. Iorgu Stoian – șef de lucrări
11. Ion Barnea – șef de lucrări
12. Grigore Florescu – șef de lucrări
13. Bucur Mitrea – șef de lucrări
14. Vasile Canarache – șef de lucrări
15. Sebastian Morintz – asistent
16. Ștefan Constantinescu – asistent
17. Eugenia Petrescu – asistent
18. Alexandru Alexandrescu – asistent
19. Emil Bujor – asistent
20. Vlad Zirra – asistent
21. Eugen Comșa – asistent
22. Anca Matrusenco – asistent
23. Ecaterina Vulpe – asistent
24. Corneliu Mateescu – asistent
25. Valeriu Popescu – preparator
26. Constantin Preda – preparator
27. Pamfil Polonic – asistent director tehnic
28. Georgeta Palade – ceramist
29. Simion Barta – laborant

III. Secția Istorie Medie

30. Letiția Lăzărescu – director secție
31. Barbu Cîmpina – director adjunct de secție (cons. șt. în dec. 1950)
32. Ion Ionașcu – consilier științific
33. Constantin Grecescu – consilier științific
34. Petre P. Panaitescu – consilier științific
35. Mihai Berza – consilier științific
36. Mihail Guboglu – șef de lucrări
37. Ariadna Cioranu – șef de lucrări
38. Gheorghe Ionescu – asistent
39. Claudia Mihailescu – asistent

40. Georgeta Totoiu - - asistent
41. Petre Năsturel – asistent
42. Dan Cernovodeanu – asistent
43. Lia Lehr – asistent
44. Traian Ionescu-Niscov – asistent
45. Gheorghe Diaconu – asistent
46. Nicolae Stoicescu – asistent
47. Teodora Rădulescu – asistent
48. Octavian Iliescu – asistent
49. Gheorghe Cront – asistent
50. Maria Turbatu – preparator

IV. Secția Istorie Modernă și Contemporană

51. Vasile Maciu – director secție
52. Andrei Oțetea – director secție
53. Marin Bădescu – consilier științific
54. Gheorghe Zane – consilier științific
55. Vasile Mihordea – consilier științific
56. Radu Paul – șef de lucrări
57. Marina Vlasiu – șef de lucrări
58. Petre Dimitriu – șef de lucrări
59. Nestor Camariano – asistent
60. Margareta Dolinescu – asistent
61. Dan Berindei – asistent
62. Cornelia Bodea – asistent (din mai 1949)
63. Traian Udrea – asistent
64. Vladimir Diculescu – asistent
65. Rodica Voropanov – asistent
66. Calomira Calomiris – asistent
67. Corina Bunis – asistent
68. Trifu Selea – asistent
69. Horia Ursu – asistent
70. Slavca Negreanu – asistent
71. Teodor Sotinescu – asistent
72. Nichifor Ionescu – asistent
73. Dumitru Ionescu – asistent
74. Sava Iancovici – asistent
75. Ilie Corfus – asistent

76. Olimpia Diaconescu – asistent
77. Petru Neagu – preparator
78. Mateescu Vasiliu – preparator
79. Eugen Munteanu – preparator
80. Radu Manolescu – preparator

V. Secția Relații româno-ruse

81. Valeria Costachel – director adjunct de secție
82. Alexandru Severin – asistent
83. Anatole Goian – asistent
84. Emma Telnic – asistent
85. Gheorghe Bezviconi – asistent
86. Aurelian Constantinescu – preparator

VI. Secția Filozofie

87. Mihail Ralea – director secție (din mai 1949)
88. Constantin Ionescu-Gulian – director adjunct de secție (din oct. 1949)
89. Mircea Florian – consilier științific
90. Dan Bădărău – consilier științific
91. Crizantema Totoescu – asistent
92. Nastase Bolboase – asistent
93. Dan Clara – asistent
94. Geta Cristian – preparator
- 95-142. personal administrativ și tehnic (139-142 = vacante)

Observații

- Directorul Petre Constantinescu-Iași apare pe statele de plată abia în noiembrie 1949.
- Letiția Lăzărescu apare mereu ca director de secție în state, deși în amintirile contemporanilor și în vol. Bibliografia lucrărilor științifice ale cadrelor didactice din Universitatea București: seria Istorie, București, B.C.U., 1970, vol. I este amintită ca director adjunct între 1948-1952.
- Au existat o serie de cercetători colaboratori care nu erau remunerați (angajați oficiali), dar care au avut o contribuție deosebită, mai ales la realizarea colecțiilor de documente. Ei sînt menționați în registrele de procese verbale și în

bibliografia citată: N. Bănescu, Vl. Dumitrescu, Al. Elian, V. Grecu, A. Sacerdoțeanu, Em. Virtosu ș.a. Alături de ei se aflau și o mare parte din cadrele universitare, printre care D. P. Bogdan, Gh. Georgescu-Buzău, N. Popescu-Doreanu, M. Kandel ș.a.

- Au existat și prezențe efemere. De exemplu: Adela Cruceanu, Dumitru Dogaru, Ștefan Constantinescu, Pirin Boiagief etc. (v. state de plată feb. – mai 1949).
- Paul Cernovodeanu era asistent din ian. 1949, dar nu apare în statul din iul. 1951 (din eroare sau poate fiind în concediu), deși a rămas angajat al Institutului pînă-n 1952 (v. textul și anexele).